

Ze všech letopisů albigenské války je latinská Historia Albigensium (Historie albigenských) Petra, mnicha z Vaux-Cernai, opatství v pařížské diecézi, nejzajímavější a nejvýznamnější. Nikterak tím nemíníme, že by těch šestuosmdesát kapitol a kapitolok, zachycujících strašlivé události let 1206—1218 v occitánských knížectvích dnešní jižní Francie, vynikalo spolehlivostí a nestranností. Pravdou je spíše opak, a je to jen pochopitelné: autor je fanatik církevně náboženské pravověrnosti a vůči kacířům zná a uznává jediné řešení igni et ferro, ohněm a mečem; je, jako převážná většina křižáků, Severofrancouz a k Occitanum (Provençalum) ctitel nechuť národnostní i závist člověka ze země chudší a kulturně primitivnější, pokládá je za zrádné, zkažené, zženštilé plemeno; a je proti nim interesován i hmotně — jakož vůbec celé to tažené severofrancouzských feudálů na kvetoucí, bohatý, kulturně radostný středozezemský jih bylo široce založenou loupežnou výpravou —, je členem osobní družiny vůdce křižáků, hraběte Simona de Montfort; jeho strýce Vita, opata ve Vaux-Cernai, jednoho z nejhrošlivějších propagátorů tažení, čeká na jihu v dobytém Carcassonu slušná odměna, biskupský stolec. Výhody jeho knihy zůstávají nicméně nemalé: co líčí, na vlastní oči i viděl, účastnil se událostí od samého počátku; a žil v jejich středu, po boku jejich strůjců, patřil na ně tak říkajíc z hlavního stanu církve i ze stanu Montfortova; a proto, z obou důvodů, mohl nazírat věci zároveň v obecných liniích jejich smyslu i v živém, konkrétním, drobném a malebném detailu. Nebyl si sice ovšem vědom, že je svědkem, ba spoluvítkem fenoménu nesmírného dějinného významu: rozdupání celé jedné národní civilizace, nejskvělejší, kterou středozezemská kulturní kolébka zrodila od staro-

věku před italskou renesancí. Ale my si toho jsme vědomi, a to dodává jeho vyprávění chuti zvlášť palčivé.

KACÍŘSKÉ SEKTY V OCCITANII

Během 12. století celá Occitanie, tj. všechna knížectví dnešní Francie na jih od čáry spojující přibližně Poitiers na západě a Lyon na východě, nasákla kacířstvím původu zpravidla mnohem staršího, ale jehož největší rozmach časově, jak patrně, odpovídal nejbohatšímu rozkvětu occitánské vzdělanosti. Byly zasaženy venkov i města, a samy vrchnosti (hrabě Toulouský, markýz Bézierský aj.) herezi přály. Obraz sektářství, jež mnich Petr podává v II. kapitole své knihy, není zrovna nejpřehlednější, ale tři hlavní odstíny kacířství v něm lze přece dobře rozeznat. Pro nás je jeho líčení zajímavé zvláště paralelami k sektářství předhusitskému a husitskému; co říká o valdenských, odpovídá vskutku i valdenství jihočeskému, živně půdě husitsví.

Poněvadž se na tomto místě naskytá příležitost, zdá se mi vhodné pojednat krátce a srozumitelně o kacířství a různých sektách, které se mezi kacíři vyskytovaly.

A především je dlužno vědět, že tito kacíři zaváděli dva stvořitele, jednoho věcí neviditelných, kterému říkali Bůh Dobrotivý, a druhého věcí viditelných, kterého nazývali Bohem Zlým; prvnímu přičítali Nový zákon a druhému zákon Starý, jež v úplnosti zamítali kromě jistých textů, přenesených z něho do zákona Nového; tyto texty tedy z úcty k tomuto Zákonu připouštěli. Autora Starého zákona prohlašovali za lháře, poněvadž v Genesi¹ je řečeno: „Kdykoliv byste pojedli ze stromu vědění dobra a zla, zemřete smrtí,“ a přece prý první lidé, pojedše z něho, nezemřeli. Což však nebyli, když okusili zapovězeného ovoce, postižení bídným osudem smrtelnosti?² Téhož autora nazývali rovněž zabíječem, jak proto, že sežehl obyvatele Sodomy a Gomorry a zničil svět vodami potopy, tak z toho důvodu, že utopil faraona a Egyptany ve vlnách mořských. Co se týče Otců Starého zákona,³ ujišťovali, že všichni propadli zatracení, a tvrdili, že Jan Křtitel je jedním z hlavních démonů a nejhrošších ďáblů. Dokonce si mezi sebou také

říkali, že onen Kristus, který se narodil v pozemském a viditelném městě Betlémě a byl ukřižován v Jeruzalémě, byl člověkem špatným, že Marie Magdalena byla jeho souložnicí a že je onou ženou přistiženou v cizoložství, o níž je řeč v evangeliu. Pokud se Krista *dobrého* týče, ten podle jejich řečí nikdy nejedl ani nepil, ani se netěšil ze skutečné tělesnosti, ba nikdy ani nebyl na tomto světě, leda duchovně v těle Pavlově.⁴ Mluvili jsme o jistém Betlémě tělesném a viditelném; kacíři předstírali naopak, že existuje jiná země, nová a neviditelná, a v té, podle některých z nich, se dobrý Kristus narodil a byl ukřižován. Mimoto říkali, že Bůh Dobrotivý měl dvě ženy, totiž *Collant* a *Collibant*, a z těch že zplodil syny a dcery.⁵

Vyskytovali se jiní kacíři, kteří uznávali jediného stvořitele; ale odtud docházeli k tvrzení, že měl dvě děti, jednak Krista, jednak Dábla. Připojovali, že prapůvodně všichni tvorové byli dobří, ale že byli všichni zkaženi ženami, o nichž je zmínka v Genesi.⁶

A tito kacíři všichni dohromady, údové Antikristovi, prvorození Satanovi, semeno zloby, dítko zločinu, pokryteckou řečí a lží svedli srdce prostých lidí a nakazili narbonneckou provincií⁷ jedem své zrady. Říkali o téměř celé římské církvi, že je doupětem lupičů a nevěstkou, o které je řeč v Apokalypse.⁸ Rušili církevní svátosti do té míry, že veřejně kázali, že voda posvátného křtu se nijak neliší od vody říční a že hostie přesvatého těla Kristova je totožná se světským a obecně požívaným chlebem; do ucha prostáků šuškali rouhání, že i kdyby tělo Kristovo mělo nesmírné rozměry Alp, dávno by již musilo být stráveno a zničeno těmi, kteří z něho požívají. Ujišťovali nadto, že bířmování a zpověď jsou věci zbytečné a naprosto k ničemu, a říkali ještě, že svátost manželství je prostitutice a že nikdo nemůže být v sobě spasen, plodí-li syny a dcery. Popírali také tělesné zmrtvýchvstání a vytvářeli v té věci neslychané výmysly předstírajíce, že naše duše jsou duchy oněch andělů, kteří byli svrženi s nebes pro odpadlictví své pýchy a zanechali svoje přeslavná těla v prostorách

vzdušných; a že prý se tyto duše, až postupně pobudou v jakýchkoliv sedmi tělech a tvarech pozemských, mají opět vrátit do svých původců, jako by jejich pokání bylo již ukončeno.

Nutno také vědět, že někteří mezi kacíři byli zvaní *dokonalt* nebo *dobřt*, a jiní *věřící*. *Dokonalt* nosili černý šat, prohlašovali o sobě lživě, že zachovávají cudnou čistotu, oškličili si požívání masa, vajec a sýra a přetvářeli se, aby se zdálo, že nelžou, ačkoliv lhali nepřetržitě a ze všech sil, jakmile jen rozprávěli o Bohu. Říkali také, že není na světě příčiny, pro niž by měli přísahat.⁹ *Věřícími* byli zvaní ti, kteří žili světsky, a třebaže se nesnažili napodobit *dokonalé*, doufali nicméně, že budou ve víře dokonalých spaseni. Lišice se tedy mezi sebou hledisky, byli dokonale zajedno ve víře i nevěrnosti. *Věřící* byli oddáni lichvě, loupežím, vraždám, tělesným rozkošem, krivopřísežnictví a všelikým hanebnostem; a hřešili o to bezpečněji a bezuzdněji, že se vskutku domnívali, že budou spaseni bez náhrady uloupených majetků, bez zpovědi a pokání, jen když v hodině smrti budou s to odříkat Otčenáš a dosáhnout od svých učitelů vložení rukou. Mezi *dokonalými* si volili své správce, jimž říkali diákoní a biskupové; tito vkládali na věřící ruce k požehnání, a to bylo podle jejich smýšlení nutné ke spáse kohokoliv, jenž byl na smrt. A jakmile jmenování provedli ono vložení na kteréhokoliv umírajícího, i když byl sebešpatnější, ujišťovali o něm, pakliže byl jen schopen odříkat Otčenáš, že je spasen; či podle jejich lidového výrazu *utěšen*: takže bez jakéhokoliv zadostučinění nebo jiné nápravy okamžitě se vznášel k nebesům. O čemž jsme slyšeli vyprávět tento směšný příběh, hodný zaznamenání:

Jistý věřící přijal na smrtelné posteli z rukou svého mistra útěchu vložním rukou, ale nestačil odříkat Otčenáš a vydechl mezitím, k čemuž se utěšitel nedovedl vyslovit. Nebožtík se zdál totiž spasen vložním rukou; ale naopak zatracen, protože nepronesl modlitbu Páně. Co vám mám povědět? Kacíři se dotazovali o tomto pochybném případě jistého rytíře, jménem Bertranda de Saissac, jenž byl sám

kacířem; chtěli od něho vědět, co si mají myslet o osudu nebožtíkově. I vyslovil rytíř svůj názor a odpověděl takto: „Tohohle tady,“ řekl, „budeme ještě pokládat za spaseného; ale tím to končí a všechny ostatní, neodříkají-li v své poslední hodině Otčenáš, prohlašujeme za zatracené.“

Jiný příklad pro zasmání: Jiný věřící odkázal na smrtelném loži kacírům tři sta soldů a rozkázal svému synovi, aby jim řečený obnos vyplatil. Ale když je kacíři po otcově smrti na synovi požadovali, syn jim odpověděl: „Chci, abyste mi nejprve pověděli, jak je na tom otec.“ „Věř zajisté,“ nato oni, „že je spasen a dlí již na nebesích.“ „Vzdávám za to díky,“ s úsměvem zase on, „Bohu i vám. Poněvadž však můj otec požívá již věčné slávy, almužen není již k spáse jeho duše zapotřebí; a vás přece pokládám za dostatečně dobrotivé, že nebudete usilovat ho spásy zbavit. Neuvidíte tedy ode mne ani troníku.“¹⁰

Nesmím zamlčet, že někteří kacíři prohlašovali, jako by od pupku dolů nikdo nemohl hřešit.¹¹ Říkali, že spát s vlastní matkou nebo s vlastní sestrou není větší hřích než spát s kteroukoliv jinou ženou. Obrazy, které jsou v kostelích, vydávali za modloslužebnictví a o zvonech ujišťovali, že jsou ďáblivými polnicemi. V počtu jejich největších nesmyslů a hloupých pověr dlužno nakonec uvést názor, že dopustí-li se některý z *dokonalých* smrtelného hříchu tím, že pojí masa, vajec nebo sýra nebo jiné věci, jež je mu zakázána, a to i v míře sebenepatrnější, všichni ti, kterým poskytl útěchu, pozbudou Ducha svatého, a je nutné je „utěšit“ znovu; ti pak, kteří byli již spaseni, že se účinkem mistrova hříchu zřítí z nebes.

Vyskytovali se ještě jiní kacíři, jménem *valdenští*, podle jistého Valda, rodáka z Lyonu.¹² Byli špatní, ale v porovnání s ostatními kacíři byli mnohem méně zkažení, neboť se v mnohých věcech shodovali s námi a lišili se jen v některých. Abych se o valné většině jejich omylů vůbec nešířil, záležely hlavně ve čtyřech bodech, totiž: že nosili opánky po způsobu apoštolů; říkali, že za žádných okolností není dovoleno přísahat ani zabíjet; a hlavně ujišťovali, že

kdokoliv mezi nimi má právo v případě potřeby a nouze posvětit tělo Kristovo, aniž přijal řády z rukou biskupových, jen když právě nosí opánky.¹³

Toto málo, co jsem stran kacírských sekt řekl, nechť postačí. Když se pak někdo k nim přihlašuje, tu ten, kdo ho přijímá, mu praví: „Příteli, chceš-li být z počtu našich, musíš se vzdát celé a úplné víry, jak ji drží církev římská.“ Odpoví: „Ano, zříkám se jí.“ „Přijmi tedy Ducha svatého dobrých.“¹⁴ A tehdy mu sedmkrát foukne do úst. „Zříkáš se,“ praví mu ještě, „onoho kříže, jež ti při křtu kněz udělal na prsou, ramenou i hlavě olejem a křížmem?“ A on odpoví: „Ano, zříkám se.“ „Věříš, že voda křtu způsobí za tebe tvoji spásu?“ „Nikoliv,“ odvětlí, „nevěřím.“ „Zříkáš se oné roušky, kterou ti vložil kněz na hlavu, dávaje ti křest?“ Odpoví: „Ano, zříkám se jí.“ A tímto způsobem přijímá křest kacírů a zapírá křest církevní. Všichni mu potom vloží ruce na hlavu, políbí jej a odějí černým šatem; a od toho okamžiku je jakoby jedním z nich.

¹ *Genese*, první kniha Starého zákona a vůbec bible, kde jsou líčeny počátky světa. — ² Tato věta, z níž jsme učinili samostatnou otázku a oddělili ji od předchozí, s kterou v originálu tvoří dosti nejasný souvětí celk, vyjadřuje stanovisko *autora* a je polemikou s názory kacírů. — ³ Mínění starozákonní *proroci*. — ⁴ Míněn *Pavel z Tarsu*, obrácený na víru Kristovým zjevením na cestě do Damašku, sešlý mučednickou smrtí v Římě r. 67. — ⁵ Až dosud charakterizuje mnich Petr první typ occitanského kacírství, a třebaže pro něj nemá jména, je jasné, oč běží: o *manichejstv*. Jeho podstatou je uznávání dvou základních, samostatných, svéprávných, rovnomocných a spolu zápasících principů, Dobra a Zla, což je vyjádřeno obrazně dvojbožstvím. Již tento dualismus nás vede do Persie a k Zarathustrovu rozlišení dobrého boha Ormuzda a zlého Ahrimana: původce manichejské syntezy křesťanství s mazdeismem, *Mánes* (3. stol.), byl vskutku Peršan. — ⁶ V *Genesi* se mluví o „dcerách lidských“, s nimiž se zapomněli andělé. Počínajíc tímto místem mluví Petr v podstatě již o druhé a nejpočetnější kacírské sektě occitanské, o *katharech*; nicméně již věta předchozí — uznávají boha jediného, jenž však měl dva syny, Krista a Dávla — ukazuje, že mezi manichejci a kathary bylo míšení názorů a plynulý přechod. — ⁷ Petr píše latinsky a *Provincia Narbonensis* označuje u něho tedy nikoliv snad jen okolí města Narbonne, ale má význam, jež měla v správní řeči Římské říše: značí celou dnešní jihozápadní